

TÓTH KÁLMÁN

A VASMEGYEI MÚZEUMOK BARÁTAI EGYESÜLETÉNEK TAGJAI A TUDOMÁNY ÉS A KULTÚRA SZOLGÁLATÁBAN

„**A**z egyesületek tevékenységükkel a magyar művelődéstörténet fontos fejezetét írták. Országos jelentőségű és messze ható események, törekvések kitermelői és terjesztői, 1948-ig a magyar közművelődés támpillérei voltak.”¹ Ez az általános kitétel, amelyet Brunda Gusztáv egyik, a rendszerváltozás előtti évben közreadott írásából emeltünk ide, feltétel nélkül érvényes a Vasmegyei Múzeumok Barátai Egyesületére vonatkoztatva is. Arra a – továbbiakban VmMBE rövidítéssel jelzett – civil szervezetre, amelynek 1933-ban történt létrehozásában, majd működtetésében Pável Ágoston meghatározó szerepet vállalt.

A 2016-ban ünnepelt kettős Pável-évforduló irányította rá jelen sorok írójának figyelmét a helytörténetírás adosságára, mely szerint: a *Vasi Szemle* című folyóiratot közreadó, Szombathely köztereit emlékművekkel gazdagító egyesület belső életének, történetének átfogó kutatása és feldolgozása még várat magára. Pedig e feladat elvégzésére Lőcsei Péter már 2008-ban felhívta a figyelmet: „Külön elemzést érdemelne az egyesület felépítése. Tanulságos tagjainak szakmai, társadalmi, felekezeti, földrajzi és egyéb megoszlása.”²

A konferencián elhangzott rövid előadás és annak alább olvasható, kibővített változata nem hivatott e hiány pótlására, csupán a téma néhány momentumának megragadására vállalkozhat. Teszi ezt különös tekintettel a VmMBE néhány, kevésbé közismert tagjának a helyi kulturális és tudományos életben betöltött szerepére fókuszálva.

EGYESÜLETTÖRTÉNETI FORRÁSOK

A dualizmus, majd a két világháború közötti időszak – sőt bizonyára az utóbbi közel három évtized – egyesületeinek, társadalmi szervezeteinek történeti kutatása egyaránt értékes ta-

* 2017. február 3-án a Savaria Múzeum „Pável Ágoston, a tudományszervező” címmel konferenciát rendezett egykori kiemelkedő vezetője, néprajzosa, könyvtárosa, folyóiratunk klasszikus korszakának főszerkesztője, Dr. Pável Ágoston (1886–1946) tiszteletére. Előző számunkban négy előadás szerkesztett változatát adtuk közre, most pedig további kettőt közöljük. (A szerk.)

1 BRUNDA Gusztáv: Az egyesületek mint a nyilvánosság csirái. Gondolatok Nógrád dualizmus kori egyesületei kapcsán. = *Palócföld*, 1988. 3. sz. 41. old.

2 LŐCSEI Péter: A *Vasi Szemle* indulása. = *Vasi Szemle*, 2008. 6. sz. 652. old.

nulságokkal szolgálhat még a kulturális termékek közvetítésére vállalkozó civil mediátorok, szervezők és menedzserek világában is. A vizsgált szervezet *alapszabálya* meghatározza a szervezeti és működési kereteket, változtatásainak nyomon követése rávilágít az új körülményekhez való alkalmazkodásra. A *tisztségviselők és tagok névsora* a társadalmi beágyazottságról, a taglétszám alakulásáról adhat képet. A *hivatalos és magánlevelezés* a kiépített kapcsolati hálóról, az összefoglaló, öndokumentáló jellegű *beszámolók, jegyzőkönyvek, jelentések* illetve az *újsághírek*, média-megjelenések a befele és kifelé felmutatott arculatról, a *könyvelés* dokumentumai az anyagi lehetőségekről és az azokkal való sáfárkodásról fagathatók. A különböző saját *kiadványok* (aprónyomtatványok, meghívók, plakátok), *fényképfelvételek* a megvalósult célokat dokumentálják, a *visszaemlékezésekből* a szubjektív viszonyulások világa tárulhat fel.

LEVELEZÉS

A VmMBE Savaria Múzeumban őrzött, előadásom elkészítéséhez áttekintett irathagyatékában³ a *levelezés* szerepel a legnagyobb mennyiségben. E forráscsoporton belül a Pável Ágoston által jegyzett, vagy neki címzett levelezőlapok, levelek alkotják az irattípus többségét.

Az egyesület 1933. december 16-ra összehívott alakuló közgyűlését élénk és kiterjedt levélforgalom előzte meg, amely átgondolt megyei, sőt országos szintű szervezési stratégiát vetít élénk. A járási székhelyeken és a megyeszékhelyen a szervezőbizottság megbízásából helyi titkárok (jobbára körjegyzők, tanítók, tanárok) munkálkodtak a főként az értelmiség köréből kikerülő rendes és igazgatói választmányi tagság megszervezésén. Eredményeiről rendszeresen tájékoztatták Pávelt.⁴ A kőszegi szervezőbizottság munkájából például Kascsák Ödön körjegyző és Miske Kálmán mellett Visnya Aladár is kivette részét. Visnya 1933. november 1-jén kelt leveléből a számításba veendő emberi érzékenységekről, gyűjtői és tudományos érdemeiről, dilemmákról informálódhatunk:

„Azon kívül említettem, hogy [a] kőszegi múzeumbizottsággal szemben nem eljárás az, hogy fele részük választmányi tag lesz, (egyesek még hozzá úgy, hogy elköltöztek a megyéből), felét pedig kihagyunk. ... Ezek közül Jaross (a postafőnök) egyszer már halálosan megsértődött és visszavonult a múzeumtól, de nemrég látván az összegyűlt tagokat, megint felajánlotta közreműködését. Taucher sokat dolgozott kőszegi témákon és mindig adott példányokat nem csak kiállítás ill. határozás céljából, hanem mások ajándékainak viszonozására is. Maitz Andor is sokat dolgozott illetve irodájában sokat dolgoztatott a múzeum érdekében rajzokat, feliratokat (Heidenreich sok lelettel gazdagította a múzeumot, de mert folyton árverezni akarják, tehát belépésére nem számíthatunk, és csak Grémen Ilonka kihagyása ellen nem tudok nyomós okot, sőt megvallom, hogy megint kiment a fejemből hogy ő a múz. bizottság tagja és nem Bertalan Erzsébet (ezek ti. polg. isk. tanárok az apácáknál). Ha most még hozzáveszed a Miske által említett Reményit, (aki szerintem nem szívesen fizetne tagdíjat a megtiszteltetésért) és Barca Leandert, továbbá megfontolás tárgyává kívánod tenni, hogy a M. kir. Járásbíróság elnökét meg tán a Kaszinó elnökét is nem illenék-e beválasztani azt hiszem együtt van a dupla lista, amiből nagy körültekintéssel kellene a kihagyandókat és bennmaradókat kiválasztani. Felvetem a kérdést, nem volna-e leghelyesebb a helyi múzeumbizott-

3 Savaria Múzeum Történeti Osztály, Múzeumtörténeti iratok, 1929–1938. (Továbbiakban: SMTöO)

4 Lásd pl.: SMTöO 45/1933. Dr. Kascsák Ödön állami tanítóképző intézeti tanár, helyi titkár levele Pável Ágostonhoz. Kőszeg, 1933. nov. 17. Autográf kézirat.

ságot 25-30 tagúra bővíteni. ... Azon segédjegyző, akit említettem, hogy titkár lehetne, sajnos nem Körmenten, hanem Nagycsákányban. Neve Walzel József.”⁵

Az egyesületalapítók szervezőmunkája során felmerült nehézségekre vonatkozóan egy példa: Babos Lajos sárvári körjegyző 1933. december 5-én kelt levelében arról írt, hogy munkálkodása nem járt valami fényes eredménnyel, csupán 10-15 főt sikerült a VmMBE tagjául megnyernie. „Mindenesetre az ember ilyenkor látja, hogy mennyire holt tőke ezen nemes és kulturális ügyben buzgólkodni és mennyire nem értik meg az emberek a kultúra szavát”⁶ – állapította meg rezignáltan Babos.

Meg kell említeni a VmMBE Celldömölk vidéki tagságának szervezése körül kialakult konfliktust. A gondot az jelentette, hogy ott nem sokkal korábban hozták létre a Kemenesaljai Múzeum Egyesületet, mivel a régészeti, geológiai és őslénytani gyűjtemény nem egyesülhetett a Vasvármegyei Múzeummal. A problémákat dr. Holéczy Zoltán orvos⁷ így összegezte Pávelhoz írt levelében:

„Gondolhatod, mily kellemetlen volt a K. M. E. alakuló díszközgyűlése, mikor lemondva a fűzióról, mert késett, be kellett adni az intelligenciának az új alakulást. Most már újból feladni itt a kész dolgot és egy harmadikat alapítani teljesen lehetetlen és igazán bizalmatlansággal veszedelmes volna. Bizony ha mi erről tudunk, nekünk is sokkal kedvesebb lett volna régi elgondolásunk, hogy egy egész megyére átfogó tudományos munkát végezhessünk egy nagy anyaegyesület kapcsán, mint sem itt egy kisebb egyesület anyagi és erkölcsi erejében bízva ily rettenetes nehéz és göröngyös utat járni. Szerintem ezek az elhamarkodott lépések és a dolognak ily kaotikus keveredése, Benda László barátomnak nem egészen megfontolt és aláépített kártyakeverései. Ha minket nem ugrat bele múlt nyáron a múzeum felállításába, akkor mi csak most jöttünk volna ki egységesen veletek összefogva, ahogy én terveztem és késlekedtem is épp emiatt, mert nem láttam az időt egészen érettnak erre a kulturális megmozdulásra, a mai rettenetes gazdasági helyzet miatt. ... De miután nálunk most már egy szerves és egészséges egyesületi élet folyik, én sem nem határozhatok, sem nem mondhatok a magam feje után semmit, legfeljebb egy választmányi gyűlés határozata folytán...”⁸

- 5 SMTöO 30/1933. Visnya Aladár levele Pável Ágostonhoz. Kőszeg, 1933. nov. 1. Gépirat Visnya Aladár autográf aláírásával. Csaba (Walzel) József (1903–1983) Körjegyző, etnográfus, biológus, ornitológus. „Az életében megjelent 203 (a halála után kiadottakkal együtt összesen 228) cikkéből mintegy 100 foglalkozott természettudományi, 60-nál több néprajzi témákkal; emellett nyelvészeti, tudománytörténeti dolgozatokat publikált.” Vasi múzeumi arcképcsarnok. Forrás: http://www.muzeumbarat.hu/eletir.php?elod_id=48 (Letöltés: 2017. április 25.)
- 6 SMTöO 88/1933. Babos Lajos levele Pável Ágostonhoz. Sárvár, 1933. dec. 5. Autográf kézirat.
- 7 Holéczy Zoltán (1896–1969), orvos, amatőr régész, adományozó. Életrajzát lásd: ILON Gábor: Emlékezés a 100 éve született Holéczy Zoltánra (1896–1969). Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. 1996. 4. sz. 19–21. old.
- 8 SMTöO 35/1933. Dr. Holéczy Zoltán levele Pável Ágostonhoz. Celldömölk, 1933. nov. 11. Gépirat dr. Holéczy Zoltán autográf aláírásával. A Kemenesaljai Múzeum Egyesület további sorsáról ld.: SMTöO 109/1933. Dr. Holéczy Zoltán levele Pável Ágostonhoz. Celldömölk, 1933. dec. 13. Autográf kézirat. (Holéczy az KME tagsága létszámának növekedéséről, a sikeres ásatásokról, gyűjteménygyarapodásról ír. Elfogadja a VmMBE igazgatói választmányi tagságát és a KME-et is tagnak jelenti be. „A helyzet az, hogy a kis veréb fog a nagy sasnak talán kezdetben segíteni. Csak arra kérlek, hogy légy oly szíves néha főleg Kemenesalját érintő archeológiai cikkeknek helyet adni a Foliába, hogy lássák, élünk, dolgozunk, kutatunk.”) SMTöO 189/1933. Dr. Bátky Zsigmond, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettese levele a Vasvármegyei Múzeum Igazgatóságának. Budapest, 1933. okt. 27. Gépirat, dr. Bátky Zsigmond autográf aláírásával. (Bátky arról kéri a címzett intézmény vezetőségének véleményét, hogy az új múzeum létesítése mennyiben értenétek annak érdekeit.); SMTöO 190/1933. Miske Kálmán levele Pável Ágostonhoz. Autográf kézirat. (Miske a „nagyzási hőbort sokszor tapasztalt megnyilvánulását” látja a KME-ben.) SMTöO 4/1935. A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelője levele a Vasvármegyei Múzeum igazgatójának. Gépirat autográf aláírással. (A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium leiratában foglaltak szerint dr. Bendefy László tulajdonában lévő, eddig a Kemenesaljai Múzeumban őrzött geológiai és őslénytani gyűjteményét a Vasvármegyei Múzeumnak ajánlókozza.)

A VmMBE az országos tudományos élet vérkeringésébe már a megalakulás időszakában igyekezett bekapcsolódni. Egyetemek, kutatóintézetek, múzeumok és más közintézmények elismert szakemberei levélben kaptak felkérést különböző egyesületi státuszok, például tiszteletbeli elnöki pozíciók és levelező tagság betöltésére. Nem lehetett mellőzni a helyi notabilitásokat sem: az ő megnyerésükre szolgált a fővédnöki, díszelnöki és elnöki tisztség felkínálása.⁹

ALAPSZABÁLYOK, SZERVEZETI FELÉPÍTÉS

Bár a VmMBE 1933. december 16-án tartott alakuló közgyűlésének *jegyzőkönyve* fennmaradt,¹⁰ de sem a m. kir. belügyminiszterhez 1934. március 14-én felterjesztett,¹¹ sem az 1935. október 24-re összehívott második alakuló és egyben alapszabály-módosító közgyűlésen¹² bizonyára elfogadott dokumentum ez ideig nem került elő. Mindenesetre az alakuló közgyűlés második összehívása arra utal, hogy a VmMBE hivatalos bejegyzése, ha végül megtörtént is, nem zajlott le zökkenőmentesen. Annyi azonban bizonyos, hogy Pávelék az alapszabályok elkészítéséhez segítséget, mintát kértek és kaptak a Debrecenben és Miskolcon működő rokon célú egyesületektől.¹³

Az alapdokumentum hiányában az egyesület szervezeti felépítése a *tisztikari és igazgatói választmányi névsort* tartalmazó, dátumozás nélküli, de bizonyára az 1933. év végén, vagy a következő év elején készített gépirat alapján rekonstruálható.¹⁴ A 11 oldal terjedelmű gépirat 332 sorban 322 nevet tartalmaz. Közülük 7 személy kettős tisztséget töltött be, dr. Esső Sándor ügyvéd neve pedig tévedésből duplán szerepel az igazgatói választmányi tagok közt. Egy szakosztályvezetői és egy körzeti titkári (Szentgotthárd) poszt betöltetlen.

FŐVÉDNÖK	4	
DÍSZELNÖK		17
TISZTELETBELI ELNÖK		36
ELNÖK		8
ÜGYVEZETŐ ELNÖK		1
ALELNÖK		4
FŐTITKÁR		1
TITKÁR		1
KÖRZETI TITKÁR		8
SZÁMVIZSGÁLÓ BIZOTTSÁG		5

9 A tisztikar és az igazgatói választmány személyi összetételéről ld. LŐCSEI, 2008. 652. old.

10 SMTöO 116/1933. Gépirat dr. Perepatits István jegyzőkönyvvezető és dr. Géfin Gyula hitelesítő autográf aláírásával.

11 SMTöO 57/1934. Felterjesztés. Gépirat aláírások nélkül. „*Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk! Mellékelve mély tisztelettel felterjesztjük a Vasmegeyi Múzeumok Barátai Egyesülete /Szombathely/ alapszabályait és kérjük azok szíves láttatását. Szombathely, 1934. március 14. Mély tisztelettel: Múzeumi igazgató h., alelnök. Kir. törvényszéki tanácselnök mint ügyvezető elnök.*”

12 SMTöO 278/1935. Közgyűlés bejelentése az Államrendőrkapitánysághoz. Gépirat.

13 SMTöO 126/1933. Azonos jelzettel: A Debreceni Múzeumbarátok Köre és a Miskolci Műpártoló Egyesület Alapszabályai. Gépirat.

14 A Vasmegeyi Múzeumok Barátai Egyesületének tisztikara és igazgató választmánya. SMTöO 116/1933. Gépirat.

ARCKÉPCSARNOK

TÓTH KÁLMÁN: A VASMEGYEI MÚZEUMOK BARÁTAI EGYESÜLETÉNEK TAGJAI...

SZAKOSZTÁLYVEZETŐ	4
IGAZGATÓI VÁLASZTMÁNY	147
IGAZGATÓI VÁLASZTMÁNYI PÓTTAG	20
FŐSZERKESZTŐ	1
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG	7
LEVELEZŐ TAG	67
ÖSSZESEN	331

A VmMBE tisztkara és igazgatói választmánya

A tisztkari és igazgató választmányi névsorban felsoroltak közül 243 személy neve mellett összesen 67 illetékességi helyet jelölő településnév szerepel. E vezetőségi tagok lakhely szerinti megoszlása a következő:¹⁵

Lakhely	Fő	%
Vas megyei település	90	37,0%
Budapest	53	21,8%
Szombathely	50	20,6%
Más megyék	45	18,5%
Külföld	5	2,1%

A VmMBE tisztkara és igazgatói választmánya tagjainak lakhely szerinti megoszlása

Az egyesület neve hűen tükrözte küldetését: a benne tömörülő polgárok nem egyetlen intézményért vagy gyűjteményért, hanem a szervezet egész működési területén, vagyis a Vas megyében fellelhető *valamennyi* múzeum, sőt tágabban értelmezve a múzeumi gondolat érdekében kívánták egyesíteni szellemi erőiket.

„...az egyesület nem anyagtalán elgondolásra, jó szándékra, vagy jövőbeli reménységre – mint ahogy ez lenni többnyire szokott –, hanem egy meglevő komoly valóságra, a nagy múltú, gazdag tartalmú és tudományos színvonalon vezetett múzeum alapfalain építi fel szervezetét.” – írta 1933. december 11-én kelt levelében dr. Bátky Zsigmond.¹⁶

Vas vármegye törvényhatósági bizottsága 1934. február 19-én tartott negyedéves rendes közgyűlése határozata alapján az egyesület engedélyt kapott rá, hogy hivatalos pecsétjében, „*Vas megyei Múzeumok Barátainak Egyesülete*” körirattal használhatja Vasvármegye címerét.¹⁷

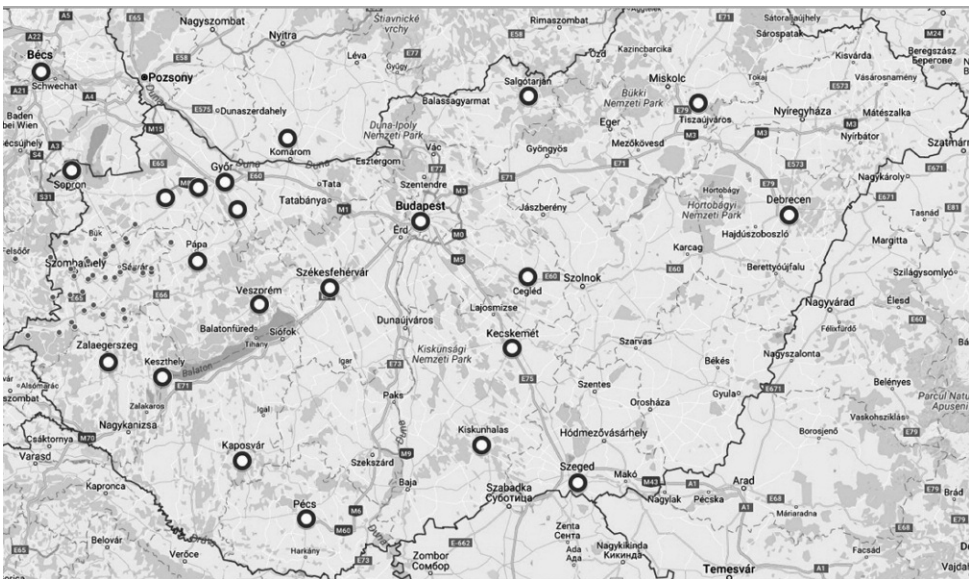
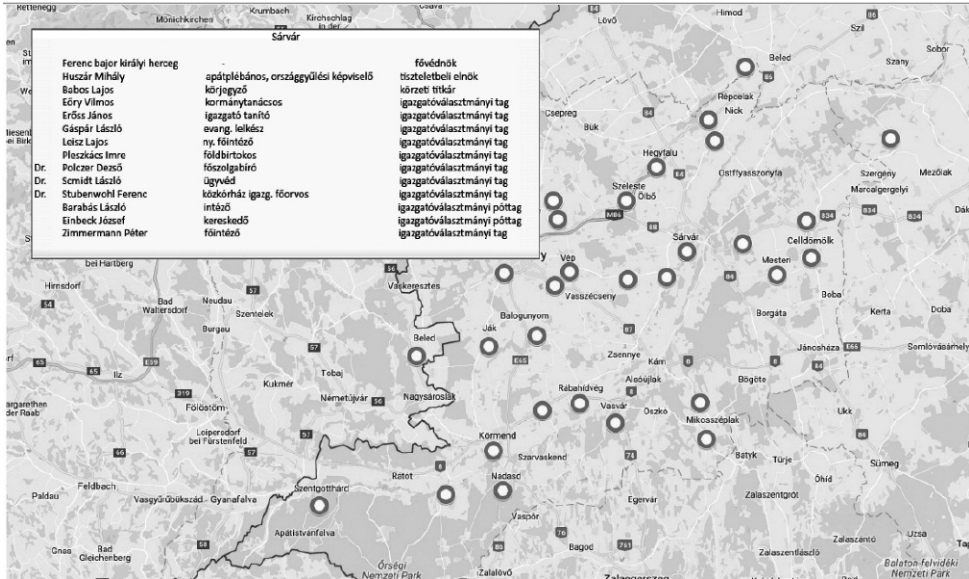
15 További kutatást igényel azon 77 személy lakhelyének megállapítása, akiknél ez az adat nem szerepel.

16 Dr. Bátky Zsigmond levele a Vas Megyei Múzeumok Barátainak Egyesülete elnökségének. SMTöO 104/1933. Gépirat, autográf aláírással.

17 Kivonat Vasvármegye törvényhatósági bizottságának Szombathelyen 1934. évi február hó 19-én tartott évnegyedéves, rendes közgyűlése jegyzőkönyvéből. 1904/1. ai. 41 kgy. 1934 szám. = *Vasvármegye Hivatalos Lapja*, 1934. 70. old.

VASI SZEMLE

2017. LXXI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Az előadáson bemutatott Vas megye és Magyarország interaktív térkép a településjelre kattintva megjelenítette a VmMBE adott településen lakó vezetőségi tagjainak névsorát (számítógépes programozás: Fülöp Gábor)

EGYESÜLETI TISZTSÉGVISELŐK A KULTÚRA SZOLGÁLATÁBAN

Arató István

Szeged, 1886 – Budapest, 1974¹⁸

leánylíceumi igazgató, Kőszeg

a VmMBE igazgatói választmányi tagja

A szegedi pedagógus családból származó Arató István neve Kascsák Ödön állami tanítóképző intézeti tanár, a VmMBE kőszegi körzeti titkára Pável Ágostonhoz írott levelében, az igazgatói választmányi tagságot elfogadók névsorában tűnik fel.¹⁹ A szegedi állami reáliskola és a mezőtúri református gimnázium egykori tanulója egyetemi tanulmányait a budapesti, majd Németországban a greifswaldi és göttingeni tudományegyetemen folytatta. Miután 1909-ben mennyiségtan és természettan tantárgyakból tanári oklevelet szerzett, a kőszegi felsőbb leányiskolában kapott katedrát. 1916-ban – alig 30 évesen! – az iskola megbízott, majd egy év múlva már kinevezett igazgatója volt. Az irányítása alatt álló oktatási intézményt leánygimnáziummá, majd leánylíceummá szervezte át. Az ő előterjesztésére engedélyezte az intézet egyházi főhatósága az 1934/35-ös tanévtől az iskolában a szakteremrendszernek, az internátusban pedig a „napközi iskola” elvének bevezetését. 1941-ben megjelent a gimnáziumok és leánygimnáziumok felső osztályai számára írott „Természet-tan” című tankönyve.²⁰ A második világháború alatt az intézet mellé gazdaságot szervezett a bentlakó növendékek élelmezésének megkönnyítése céljából. Arató István javaslatára az iskola 1945-ben új tagozattal, mezőgazdasági leányközépiskolával bővült. 1945. évi nyugállományba vonulása után tanárként és szakfelügyelőként dolgozott 1963-ig. Nyugdíjasként továbbra is a fizikatantás korszerűsítésével foglalkozott. 1974-ben Budapesten hunyt el, a kőszegi temetőben helyezték örök nyugalomra.²¹

Bartunek János

Körmend, 1896 – ?

tanító, Körmend

a VmMBE körmendi körzeti titkára

Bartunek János – 1934-ben történt névmagyarosítását követően Kőszegi János²² – körmendi kisiparoscsaládból származott. A népiskolát jeles eredménnyel befejező gyermeket szülei állami polgári iskolába adták, aki ennek elvégzése után 1912-ben beiratkozott a pápai Állami Tanítóképző Intézetbe. Felsőfokú tanulmányait a közbejött harctéri szolgálat és sebesülés miatt 1916-ban fejezte be. További katonai szolgálat következett, majd 1920-ban a körmendi

18 Arató István rövid életrajza. Berzsényi Dániel Könyvtár OPAC: http://193.225.149.6/opac?infile=name_details.glu&loid=174364&rs=415658&hitno=2 (Letöltés: 2017. 04. 26.)

19 SMTőO 45/1933.

20 ARATÓ István: Természettan. Gimnáziumok és leánygimnáziumok számára. I. kötet. VII. osztály. Kőszeg, 1941.

21 Arcképcsarnok. Arató István. = *Dunántúli Harangszó*, 2004. 1. <http://zope.lutheran.hu/ujzagok/harangszo/archivum/2004/1/23> (Letöltés: 2017. 04. 26.)

22 Névváltoztatás. = *Rábavidék*, 1934. aug. 5. 31. sz. 4. old.

r. k. egyházközség rendes tanítójává választották. 1935-ben a szombathelyi megyés püspök az iskola igazgatójává nevezte ki.²³

Hogy a nemzet lámpásainak, a vidéki tanítóknak hivatásuk lelkiismeretes gyakorlása mellett mennyi idejük maradhatott a VmMBE kulturális kezdeményezéseiben való közreműködésre, arról a múzeumügy iránt gyűjtőszöveggyűjtésének alkalmán elkötelezett Bartunek János Pável Ágostonhoz írott levele segít fogalmat alkotni:

„Kedves Kolléga Úr!

Ne haragudjon, hogy megtisztelő soraikra csak sürgető lapjára írom a választ.

A tisztség, amelyre kizemelték nagyon megtisztelő számomra s a legkomolyabb mérlegelés után arra a megállapodásra jutottam, hogy ki kell előle térnem.

S nehogy félreértésre adjak okot, ezt meg is magyarázom: heti 30 tanítási órámmal (állandóan V–VI. osztályt tanítok) vezetem az itteni leventeegyesületet, ami legalább heti 6 óra (vasárnapi foglalkozás, irodavezetés, oktatók előkészítése, iskolán kívüli előadássorozat végzése). Iskolánk színgárdista csapatának is vezetőtisztje vagyok, ami 1 órát szintén igénybe vesz. Saját hadiemlék-gyűjteményem legalább napi 1 órára köt le. Így 42–44 óra heti elfoglaltságom van. Néha írogatok is. Ha most még ehhez a kizemelt tisztséget is elvállalom,

oda jutok, hogy mindenki leszek, csupán a családomé nem.

Ha a fönti érvek el is esnének, még mindig ott áll az a magamról kiállított bizonyítvány, hogy a tisztségre alkalmatlan vagyok, mert sem tudásom, sem érdemem nincs rá.

Nem lehet érdem az a szerény kis irodalmi munkásság, amivel eddig is foglalkoztam s nem lehet érdemem hadiemlék gyűjteményem sem, amelyet úgy befelé kis múzeumkámnak szerettek nevezni.

Egyik sem érdemesít fel a tisztségre.

S hogy egész érvsorozatomat felhozzam, ez utóbbi éppen az, ami szinte megakadályoz abban, hogy igenlő választ adjak. Ugyanis feltétlen szabad kezet akarok biztosítani magamnak gyűjteményem továbbfejlesztése terén. Már pedig ha a tisztséget vállalnám, úgy az Egyesülettel, mint a szombathelyi múzeummal szemben bizonyos kötelezettséget éreznék, amit, mint fentebb említettem, el akarok kerülni. Esztendőnk fáradtságos munkája, levelezgetése segítette megalkotni gyűjteményemet – amely sajnos még elcsomagolva várja a jobb időket, amikor közszemlére tehetem, s ennek fejlesztéséről le nem mondhatok, sőt minden irányban folytatni akarom.

Engedje remélni, hogy soraim meggyőzték Kolléga Urat s a levél minden aláíróját, hogy a tisztség elvállalására illetőleg ellátására nem tartom magam alkalmasnak és elfogadják visszavonulásomat.

Ha azonban úgy látják, hogy állásponantom fenntartásával hasznára lehetek az ügynek, úgy támogatom az egyesülést, ámbár annyi ma már az egyesület, hogy az ember azt sem tudja, honnan szerezze, teremtsen elő a tagdíjakat.

23 KOMJÁTHY Kálmán: Kőszegi (Bartunek) János iskolaigazgató. = *Körmentdi Figyelő*, 1997. okt. 28. 6–7. old.

Bartunek János tanító arcképe
(Dr. Batthyány-Strattmann
László Múzeum, Körment,
HT2005.2.40001)

A taggyűjtésre vonatkozóan megpróbáltam eredményt elérni, de fáradozásom eredménye nulla. Igaz, hogy Seybold bíró úrral még nem beszéltem. Még az iskolák is arra hivatkoznak – és joggal –, hogy nincs fedezet!”²⁴

Úgy tűnik, hogy Bartunek tanító úr mégis elvállalta a körzeti titkári feladatkört, mert nevét ott találjuk a VmMBE tisztikari és igazgatói választmányi névsorában. A 15 évi munkával létrehozott, mintegy 10 000 darabosra becsült „*múzeumka*” ügye – legalábbis egyelőre – megnyugtatóan alakult. Az országosan egyedülálló kezdeményezésként létrehozott kollektív bemutatójára 1934-ben, a körmendi Korona Kávéház öt termében kerülhetett sor. Mivel azonban a község nem tudta átvállalni a terembérleti díjat, a kiállítás néhány év múlva bezárt, a tárgyak raktárba kerültek. A hadimúzeum legjava a második világháború áldozata lett, a megmaradt első világháborús fegyvereket, dísz- és emléktárgyakat a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum őrzi.²⁵

„Elmélyedve foglalkoztam a magyar nyelvvel és irodalommal. Magam is írogattam. Történelmi anyaggyűjteményem, amely főleg Körmend és környékének történetével foglalkozott, 1945-ben megsemmisült, szépirodalmi munkásságom jegyzeteivel együtt. Vallásos ifjúsági munkám közül 14 jelent meg nyomtatásban. Főleg 1–3 felvonású színdarabok.” – olvasható Kőszegi János 1949-ben kelt önéletrajzában.²⁶ Irodalmi munkássága nem korlátozódott az irredenta gyermekszínhátékokra. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítésére vonatkozó, 530/1945. M.E. számú rendelete 53 oldalas lajstromában két ilyen műve: „*A kis hazaszerzők*” és az „*Az áruló karácsonya*” szerepel.²⁷ Ezeken kívül és a *Rábavidék* munkatársaként kifejtett tevékenysége mellett verseket, illetve több pedagógiai módszertani értekezést is publikált, sőt néprajzi gyűjtést is folytatott.²⁸

Dezső Lipót

Zólyomkirályfalva, 1876 – ?²⁹

kir. tanfelügyelő, Szombathely

a VmMBE elnökségi és szerkesztőbizottsági tagja

Dezső Lipót neve alatt, a világhálón hozzáférhető Országos Dokumentum-ellátási Rendszerben 40 tétel szerepel, amelyek kivétel nélkül önálló szerzőként közreadott kiadványt

24 SMTÖ 99/1933. Bartunek János tanító levele Pável Ágostonhoz. Körmend, 1933. dec. 9. Autográf kézirat.

25 MÓRICZ Péter: A Nagy Háború és Körmend. Körmendi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár. Körmend, 2014. 19–22. old.; továbbá: <http://www.kormend.hu/index.php?ugras=museum&setaoldal=3> (Letöltés: 2017. 04. 26.); NAGY Zoltán: Múzeum, te mindenem. Húsz év szolgálat Körmenden. Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Körmend, 2001. 20–21. old.

26 Közli: KOMJÁTHY, 1997.

27 Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M.E. számú rendelete a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. <http://documents.tips/documents/betiltott-koenyvek-magyarorszagon.html> (Letöltés: 2017. 04. 28.)

28 <http://www.odrportal.hu/kereso/index.php?styp=author&q=%22Bartunek+J%3%A1nos%22> (Letöltés: 2017. 04. 26.)

29 Dezső Lipót tanfelügyelő, helytörténész. In: KISSNÉ BAI Éva – KÖBÖLKUTI Katalin – NAGYVÁRADI Nóra – SZÉKELYNÉ TÖRÖK Tünde – ZSÁMPÁRNÉ SZALAY Mária: Történelmi arcképcsarnok. Vas megye. Kézirat. http://www.vasidigitkonyvtar.hu/vasidigitportal/image/vdkweb/vm_arckepcsarnok/első_resz.html (Letöltés: 2017. 04. 29.)

jelölnek.³⁰ Pusztán a címekre és megjelenési évekre rápillantva megállapítható, hogy Dezső az 1930-as években már országszerte elismert tankönyvírónak, pedagógiai szakírónak számított. A kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák számára készített ABC és olvasókönyve

Dezső Lipót: *Az én szülőföldem*. Két szentgotthárdi fiú barangolása Vas megyében. Budapest, 1930.

Budapesten, a Franklin Társulatnál jelent meg.³¹ Az 1928-ban Szombathelyen kiadott „*Külföldi furcsaságok Magyarországról. Mit tanítanak rólunk a külföldi iskolákban?*” című munkájában a tankönyvrevíziós mozgalomhoz kapcsolódva a földrajz tankönyvek magyarságképét vizsgálta.³²

Az ifjúság honismereti nevelését szolgálta – és a reprint kiadásnak köszönhetően szolgálja ma is – Dezső Lipót éppen az 1933. év utolsó hónapjaiban közreadott, több mint félezer fényképfelvétellel illusztrált kötete:³³

„*Magyar hazám a címe a nagy albumalakú diszkiadású könyvnek, amely – akárcsak az illusztris szerző legutóbbi munkája – az új szemléletű földrajzoktatásnak lesz nélkülözhetetlen segédeszköze. Azzal a kitűnő, a kritikában osztatlan helyesséssel fogadott tanítási módszerrel, amellyel legutóbbi könyve, a Szülőföldem Vas megye szépségeit és nevezetességeit ismertette, ismerteti most e könyv Magyarország – mégpedig nem csak a csonka, hanem az integer történelmi Magyarország – földrajzát.*

A földrajzi és történelmi ismereteket ez a könyv sem az iskolai könyvek rideg, tudományoskodó, adatközlő stílusában adja, hanem érdekesítő elbeszélés keretében. ...

Különb ciceronét nem álmodhat magának egyetlen diák, egy az ország szépségeire kíváncsi utazó sem, mint a melegszívű, gazdag tudású tanárvezetőt, akinek mondanivalóin keresztül Dezső Lipót imponáló tudása, a magyar föld szépségei és a gyermeki lélek szeretete nyilatkozik meg.” – írta Hegedűs Ferenc a *Dunántúli Tanítók Lapjában*.³⁴

30 <http://www.odrportal.hu/kereso/index.php?styp=author&q=%22Dezs%C5%91+Lip%C3%B3t%22&pageNo=1&lastStart=0&rpp=100> (Letöltés: 2017. 04. 24.)

31 Első magyar könyvem: Magyar ABC és olvasókönyv a kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák számára: A C típusú kisebbségi tanítási nyelvű elemi iskolák I. osztálya számára, az A és B típusú iskolák II. osztálya számára / írta és szerk. Dezső Lipót; az írottbetűs szöveg Kováts Alajos kezeírása; [a képeket Kozma Imréné B. Margit rajz.] Franklin Társulat. Budapest, [1927].

32 ALBERT B. Gábor: A két világháború közötti magyarországi tankönyvrevíziós mozgalom kutatásának történeti forrásai. = *Történelemtanítás*. Online történelemdidaktikai folyóirat. 2011. 2. szám. http://epa.oszk.hu/01900/01954/00006/pdf/EPA01954_tortenelemtanitas_02_02_05_Albert.pdf (Letöltés: 2017. 04. 28.)

33 Magyar hazám: három cserkész barangolása Magyarországon. Szombathely, Martineum kny., 1933.

34 HEGEDŰS Ferenc: Magyar Hazám. Dezső Lipót vezető tanfelügyelő új könyve. = *Dunántúli Tanítók Lapja*, 1933. 23–24. szám, 158. old.

Fromm Géza

Veszprém, 1871 – Budapest, 1945³⁵
törvényszéki tanácselnök, Szombathely
a VmMBE szerkesztőbizottsági tagja

Fromm elsősorban az ornitológia és a madárvédelem területén kifejtett munkássága révén vált ismertté, de más tudományokat is művelt. Írt jogi tanulmányokat, 450 oldalas mennyiségűtana és algebraja magyar és német nyelven jelent meg. Mindemellett két verseskötet is fűződik a nevéhez.

Első sikeres madárvédelmi „akcióját” 13 évesen, a szegedi vásárban hajtotta végre. Elszörnyedve látta ugyanis, ahogy a madarászok a kalitkákba összezsúfolt madarakat árusították, és az el nem kelt tojókat földhöz csapkodták, vagy kitekérték a nyakukat, és a macskának adták. Rendőrt hívott, aztán – mivel az csak a vállát vonogatta, elment a rendőrségre, ahol kinevették. Majd a kapitányság vezetőjéhez küldték, aki szintén csak nevetett. De amikor a kisdíák elsírtá magát, megsimogatta, és megígérte, hogy a piacon nem lesz több állatkínzás.

1906-ban belépett az Országos Állatvédő Egyesületbe. Rövidesen megjelent a *Madárvédelem* című háromkötetes munkája. A madárvédelmi propaganda kifejtésében nagy tapasztalatokat szerzett: előterjesztést és javaslatot tett az összes minisztériumhoz, 63 vármegye főispánjához, az alispánokhoz, polgármesterekhez, a kórházak és a fővárosi temetők vezetőségéhez, az iskolák igazgatóihoz és sok magánszemélyhez, köztük 500 birtokoshoz felhívást juttatott el saját költségén. Tette ezt kifizetésű, fiatal ráckevei járásbíróként.

1916-ban helyezték Szombathelyre. Ekkor már szoros kapcsolatot tartott fenn európai híró ornitológusokkal. Megszervezte a Szombathelyi Országos Mezőgazdasági és Ipari Kiállításra a madárvédelmi csoportot (1928). 1935-ben, mint kúriai bíró nyugállományba vonult. Budapestre költözött, ott halt meg hosszú betegség után.

Pleszkáts Imre

földbirtokos, Sárvár
(Sárvár, 1867 – Sárvár, 1935)
igazgatóválasztmányi tag

„Élete delén, úgy úri szórakozásként elvállalta a város ügyeinek vezetését, városbíró képében; úri városbíró volt, a polgárok felett állott. Úgy ünnepélyes alkalmakkor, mikor díszmagyarját felöltötte, és fekete ruhában mellette a város főjegyzője, utánuk pedig a hatalmas termetű Gerse városi hajdú adta meg a hivatalos tekintélyt, egészen a város polgárainak szívéből való volt.” – idézi Szeibert János kéziratos várostörténetének részletét Szibler Gábor, aki a Nádasy Ferenc Múzeum online kislexikonjában közzétette Pleszkáts Imre életrajzát.³⁶ A portrét néhány személyes vonással az egyik unoka, a Budapesten élő Törő Lászlóné, szül. Pleszkáts Józsa Antónia (1922–), Médi néni szóbeli közléseivel egészítjük ki.³⁷

35 CSABA József: Dr. Dabasy-Fromm Géza emlékezete (1871–1945) = *Vasi Szemle*, 1971. 1. sz. 135–141. old.

36 SZ[IEBLER] G[ábor]: Pleszkáts Imre. <http://nadasdymuzeum.hu/tartalom.php?tart=661> (Letöltés: 2017. 05. 20.)

37 Köszönetet mondok Médi néninek a többszöri telefonbeszélgetés során elmondott értékes információkért és a rendelkezésemre bocsátott fényképfelvételekért.

A jómódú sárvári téglagyáros, földbirtokos fia felsőfokú tanulmányait Bécsben, külkereskedelmi akadémián végezte. 600 katasztrális hold birtokot örökölt, de a gazdaság irányítása mellett, szabadidejében sokat olvasott. Jelentős könyvtárát elsősorban német nyelvű kötetek alkották.

*Pleszkáts Imre arcképe.
Törő Lászlóné tulajdona*

Nejével, Kratzel Irénnel, aki öt gyermeket szült neki, sokat utaztak. Nagylábon élt a család, gyermekeiket (Imre, Irén, László, Ferenc, Tibor) itthon német nevelőnő gondjaira bízták, a házaspár pedig minden évben, hosszabb ideig Ausztriában, Németországban és más európai országokban pihent. Miután kirepültek a gyerekek a családi fészekből, és a magas életnívóra ráment a földbirtok jelentős része, visszafogottabban élt a família. De Pleszkáts Imre nejével ekkor is évente egy-egy téli hónapot Budapesten töltött, a Vadászkiért szállóban, hogy megtekintsék a színházi évad előadásait.

Az egyik gyermek, László (1897–1968), 1921-ben feleségül vette a károlyfai (ma: Korovci, Cankova része, Szlovénia) születésű Benkó Józsat (1900–1987), Benkő Irén – Pável Ágoston neje – unokatestvérét. *„Inci néni és édesanyám nagyon szerették egymást, Inci nének édesanyám volt a legkedvesebb unokatestvére. Gyakran megfordultunk Guszti bácsiéknál, ilyenkor előfordult, hogy*

édesanyám és Inci néni zongorán négykezeszt játszottak” – idézte fel gyermekkori emlékeit Médi néni.

Bizonyára e rokon szál is hozzájárult ahhoz, hogy a Sárváron köztisztületben álló, művelt közéleti személyiség, akiről 2016-ban utcát neveztek el szülővárosában,³⁸ tisztséget vállalt a múzeumbarát egyesületben.

38 http://www.sarvarvaros.hu/files/_sarvarvaros/download_files/3264/2016.03.17_GVKB_nyilt_1.pdf (Letöltés: 2017. 05. 20.)